

УДК 321.7.01

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-3\(55\)-257-268](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-3(55)-257-268)

Полухтович Тетяна Григорівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціогуманітарних технологій, Луцький національний технічний університет м. Луцьк, <https://orcid.org/0000-0002-0558-2981>

Костюк Михайло Петрович кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціогуманітарних технологій, Луцький національний технічний університет м. Луцьк, <https://orcid.org/0000-0002-9934-0755>

ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР ДЕМОКРАТІЇ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню питання про демократію, демократичне суспільство, яке є основоположним в теорії демократії. Авторами статті розглянуто демократію в історичному вимірі: у працях Арістотеля, Алексіса де Токвіля та її ролі сьогодні, передусім, у діяльності інституцій, які покликані захищати свободи громадян. Зазначено, що в сучасних умовах пізнавальний елемент знань про демократію отримують у навчальних закладах, які покликані закласти її концепти і правові також. Навчання культурі демократії, її цінностям відбувається протягом життя, адже інколи ми живемо в суспільстві подвійних стандартів. Демократія – це жива система, яка постійно стикається з новими викликами. Якими вони є в сучасному світі? Це: дезінформація у медіа та соціальних мережах, яка спотворює реальність; зловживання владою, що знецінює демократичні цінності, підриває довіру до демократичних інститутів; обмеження свобод громадян. Тому активність громадян, громадських, неурядових організацій є тією рушійною силою демократичних змін, яка реагує на загрози та формує майбутнє демократії. Важливими залишаються критичне мислення і перевірка фактів, що допомагають, на нашу думку, протистояти різним викликам. Автори спираються на Конституцію України. У статті розглянуто основний зміст, напрямки і пріоритети програми «Долучайся!», мета якої зробити урядування в Україні більш репрезентативним і підзвітним, розвивати потенціал, активність громадян на місцевому, регіональному, національному рівнях, розбудувувати демократію.

Нами обґрунтовано, що демократія – це спосіб життя, де кожен має голос і може впливати на майбутнє своєї країни, демократія – це обов'язок будувати справедливе суспільство для себе, в першу чергу. Демократія – це: «я», «ми», «громада», «суспільство», «суверенітет держави», «демократичні процедури» (роль громадян у прийнятті рішень, участь у виборах).

Ключові слова: демократія, демократичне суспільство, демократична держава, демократичні цінності, принципи, свобода.

Polukhtovich Tetiana Grygorivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Socio- humanitarian technologies of Lutsk National Tehnical University, Lutsk, <https://orcid.org/0000-0002-0558-2981>

Kostiuk Mykhailo Petrovych Candidate of Historical Sciences, Associate Professor at the Department of Socio- humanitarian technologies of Lutsk National Tehnical University, Lutsk, <https://orcid.org/0000-0002-9934-0755>

THE HISTORICAL DIMENSION OF DEMOCRACY

Abstract. The article is devoted to the study of the issue of democracy and democratic society, which is fundamental in the theory of democracy. The authors examine democracy in its historical dimension: in the works of Aristotle and Alexis de Tocqueville, as well as its role today, primarily in the activities of institutions designed to protect citizens' freedoms. It is noted that under contemporary conditions, the cognitive component of knowledge about democracy is acquired in educational institutions, which are called upon to lay its conceptual and legal foundations. Education in the culture of democracy and its values continues throughout life, as we sometimes live in a society of double standards. Democracy is a living system that constantly faces new challenges. What are these challenges in the modern world? They include disinformation in the media and social networks that distorts reality; abuse of power, which devalues democratic values and undermines trust in democratic institutions; and restrictions on citizens' freedoms. Therefore, the activity of citizens, public and non-governmental organizations is the driving force of democratic change that responds to threats and shapes the future of democracy. Critical thinking and fact-checking remain important, as they help, in our opinion, to counter various challenges.

The authors rely on the Constitution of Ukraine. The article examines the main content, directions, and priorities of the "Join In!" program, the purpose of which is to make governance in Ukraine more representative and accountable, to develop citizens' capacity and activity at the local, regional, and national levels, and to strengthen democracy.

We substantiate that democracy is a way of life in which everyone has a voice and can influence the future of their country; democracy is, above all, a responsibility to build a just society for oneself. Democracy is: "I," "we," "community," "society," "state sovereignty," and "democratic procedures" (the role of citizens in decision-making and participation in elections).

Keywords: democracy, democratic society, democratic state, democratic values, principles, freedom.

Постановка проблеми. Дослідження демократії належить до актуальних у політико-правовій, соціально-філософській думці від античних часів і до сучасності. Починаючи з праці Політика Арістотеля, де розглядалася демократія

як одна з форм правління з притаманними їй перевагами та ризиками, і до сучасних теорій демократії, – осмислення сутності народовладдя зазнало істотних змін. Сьогодні, в умовах глобальних трансформацій – цифровізації, інформаційних війн, міграційних процесів, економічної нерівності, криз соціальних інститутів, традиційні уявлення про демократію змінилися. Глобалізація сприяла новим загрозам: маніпуляції суспільною свідомістю, а відтак набувають переосмислення нові демократичні підходи для балансу між правами і обов'язками громадян у демократичному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання демократії, її історичний розвиток активно досліджуються українськими науковцями в політології, соціології, праві. Значний внесок у дослідження цієї проблематики зробили: М. С. Булкат, Л. Ю. Малюга, Н.М. Оніщенко, З.Ф. Самчук, О.В. Скрипнюк та інші. У статті використано їхні погляди на актуальні напрями досліджень української демократії [4]. Дана проблематика досліджується авторами статті вперше. Аналіз останніх досліджень і публікацій із вказаної тематики набуває нових вимірів в умовах світових викликів, а також поляризації українського суспільства та війни.

Мета: сформувані уявлення про демократію і демократичне суспільство, про роль демократичних процедур і місце громадян у демократичній державі на основі історичної інтерпретації демократії філософами, політичними діячами, сучасними науковцями.

Для досягнення мети нами поставлено наступні завдання:

- розкрити зміст понять «демократія», «державна демократія», «пряма і представницька демократія»;
- проаналізувати праці Арістотеля, Алексіса де Токвіля та сучасних дослідників цього питання;
- розкрити цінності демократії;
- обґрунтувати думку, що демократія є засобом реалізації прав і забезпечення свобод громадян;
- дати оцінку програмі «Долучайся!», яка впроваджена в Україні, підтримує та просуває демократичні реформи;

Виклад основного матеріалу.

Демократія – це правління народу, вибраного народом і для народу (на переконання багатьох дослідників цього питання, дане визначення, американського президента А. Лінкольна є найбільш точним). *Державна* демократія трактується як політичний режим, за якого єдиним легітимним джерелом державної влади постає народ. *Пряма і представницька* демократія розглядається як безпосередня участь громадян у вирішенні справ.

Термін має глибоке коріння і походить від давньогрецьких слів «народ» і «влада», тобто «влада народу». Саме Афіньська демократія стала однією з перших в історії системою прямої демократії, де її громадяни мали право на голосування з будь-яких питань. Назвемо особливості афінської демократії. Це – народні

збори; пряма демократія; рада П'ятисот; суд присяжних; посади та жеребкування. У 17-18 століттях про демократію як ідею «народного суверенітету» заговорили Джон Локк, Шарль Луї Монтеск'є та інші мислителі. Їхні погляди справили величезний вплив на формування демократичних ідей (суспільний договір, розподіл влади, права людини) та на розвиток політичної європейської думки зокрема. 19 століття стало періодом значних політичних змін: політична демократія почала активно втілюватися в конкретну політичну практику. Виокремимо основні її риси: парламентська система; розширення виборчого права; політичні партії; ідеї націоналізму; суспільні рухи. Закладені основи стали фундаментом для подальшої демократизації у 20 столітті. Видатний український політик В.Чорновіл виступав за демократичні принципи, як: права людини, свобода слова, національну незалежність, верховенство права.

Назвемо цінності демократії:

- верховенство права (закони однакові для всіх громадян; Конституція України, Ст.8 визнає принцип верховенства права);
- свобода (свобода зібрань, свобода віросповідань);
- рівність (у здобутті освіти та ін.);
- справедливість, яку забезпечує держава;
- плюралізм і толерантність (вільне висловлювання думок; повага кожного при різноманітності культур);
- повага до прав людини (баланс між правами і обов'язками громадян створює гармонійне суспільство).

Проаналізуємо толерантність як цінність демократії. Суспільства прекрасні у своєму різноманітті культур. Сьогодні, в умовах світової глобалізації, люди об'єднуються, що створює можливості для культурного обміну, комунікації, вивчення світового досвіду. Дослідники цього питання вказують, що нації з багатими культурами схильні до більш стрімкого економічного, соціального прогресу. Але розрізненість може призвести і до конфлікту, нетолерантності. Щоб відчуті переваги різноманітності, маємо уникати цих загроз. Зазначимо, що толерантність є основою для використання можливостей, які надає різноманіття суспільств. Вона також з'єднує різні частини конкретного соціуму.

Толерантність означає: прийняття людей різних рас, релігій; перехід від культури війни до культури миру; політичну і правову потреба; розповсюдження принципів взаємоповаги, прояву не штучного інтересу, що люди є різні. Бути толерантним це – раціональний і моральний вибір кожного [3]. «Толерантність – це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (в тому числі культурного плюралізму), демократії, верховенства права. Толерантність — це поняття, що означає відмову від догматизму, від абсолютизації істини і затверджує норми, встановлені в міжнародних правових актах в області прав людини» [3]. Як формується толерантність? Її формуванню сприяють знання, виховання, переконання. Що є нетолерантністю? Людська байдужість, прийняття насильства, відкидання поглядів інших людей, стереотипність

мислення. У Декларації принципів толерантності (1995 р.), затвердженої ЮНЕСКО, зазначається: «Толерантність необхідна у взаєминах між окремими особами, в сім'ї та громаді. У школах, університетах та осередках неформальної освіти, удома і на роботі необхідно формувати атмосферу толерантності, стосунки відкритості, уважність один до одного та почуття солідарності. Засоби комунікації здатні відіграти конструктивну роль у сприянні вільному і відкритому діалогу та спілкуванню, роз'ясненню ваги толерантності та загроз, що їх несе байдужість до проявів нетолерантності з боку груп та ідеологій» [3].

При толерантності враховується безліч показників, зокрема показник особистісної свободи індивіда (Україна займає 85 місце серед 164 країн, на першому місці – Норвегія, Швеція, Данія). Як побудувати толерантне суспільство? За теорією афективного інтелекту людина реагує негативно, тому що колись засвоїла певні стереотипи. Їх можна змінити, прийнявши нове. Погане розуміння цінностей, коли даємо оцінку, що є погано, а що – добре. Зазначимо: в Україні має місце співпадання етнічного і кримінального факторів. Розділити ці фактори можна, коли існує довіра до людей. Люди, які мало подорожують мають підозри до нових людей у соціумі. Зрештою, чим більше людина читає книжок, тим ширші її погляди, а це поєднує усіх. Високий рівень тривожності у суспільстві є кроком до нетолерантності. Отже, антиподом толерантності постає нетерпимість.

Демократія розглядається нами у дихотомії з громадянським суспільством:

- Активна участь у житті держави;
- вибори як основний інструмент впливу громадян на владу;
- підтримання соціальних проектів;
- участь у громадських ініціативах.

Так, принципи виборчого права складають елементи демократії. Варто акцентувати увагу сьогодні як вони працюють в соціумі. Доводити інформацію про активне і пасивне виборче право. Не просто вибори заради виборів. Молоді люди мають усвідомити, що вони також можуть себе зреалізувати в майбутньому, працюючи в органах виконавчої, законодавчої, судової влади. Проте, вибори не є самоціллю.

У розрізі питання підтримки різноманітних проектів в Україні, – нами розкрито зміст і пріоритети програми громадської активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Рафт в Україні. У ній закладений компетентнісно-орієнтований підхід, що дає змогу виміряти результати навчання. Програма спрямована на підвищення обізнаності, рівня участі громадян у громадській діяльності. Вона підтримує громадянське, демократичне суспільство, просуває демократичні реформи, підзвітність влади, соціальну згуртованість, залучення громадян до повоєнної відбудови, надаючи гранти.

Назвемо її основні напрямки. Це:

- підвищення рівня громадянської освіти.

- розбудова громадських ініціатив.
- підвищення організаційної спроможності партнерських ОГС.
- розвиток потенціалу для довготривалого залучення громадян.

Тематичні пріоритети:

- покращення демократичного врядування й верховенства права,
- прозорість влади,
- демократичні реформи,
- соціальна інтеграція,
- захист культурної спадщини.

Програма «Долучайся!» засновується на ідеях, що громадяни є достатньо обізнаними і залученими до громадської діяльності, тому урядування на місцевому і державному рівнях стане більш репрезентативним, підзвітним українському соціуму. Отже, Пакт сприяє: 1) підвищенню рівня громадянської освіти; 2) розбудові ефективних національних, регіональних, місцевих громадських ініціатив для просування демократії; 3) підвищенню організаційної спроможності партнерських ОГС; 4) довготривалому залученню громадян у процес демократичних реформ.

Сьогодні громадські організації або інститути громадського суспільства працюють у різних сферах:

- правозахисній;
- підтримки реформ в економічній сфері;
- сприяння політичним трансформаціям, вдосконалення виборчих процесів;
- реалізації реформи місцевого самоврядування, посилення механізмів демократії;
- благодійній, зокрема у сферах культури та соціальній;
- підтримки та реабілітації учасників/ветеранів війни;
- сприяння толерантності, формуванню поваги до різноманіття (культурними ознаками);
- захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб;
- розбудови безбар'єрного простору, забезпечення рівних можливостей для всіх людей;
- участі в реалізації антикорупційної політики (5, С.6)

Демократичні інститути – це організації, механізми, процедури, що забезпечують функціонування демократичного суспільства (парламент, політичні партії, судова система, ЗМІ). Створені для захисту прав і свобод громадян, забезпечення рівності перед законом, для представлення інтересів різних соціальних груп у прийнятті рішень. У демократичних країнах державна влада поділена на виконавчу, законодавчу і судову. Вони забезпечують баланс демократії.

Зазначимо позицію українського дослідника демократії О. Скрипнюка, який проаналізувавши основні правові і політичні інститути демократії,

«наголошував, що процес демократизації та демократичного розвитку в Україні не можна розглядати виключно з позицій «інституційної демократії», оскільки структурно-функціональна ефективність демократичних інститутів значною мірою залежить від соціально-політичного середовища, в якому вони функціонують» [4, С. 101].

Здійснимо історичний огляд демократії у працях «Політика» давньогрецького філософа Арістотеля та «Про демократію в Америці» французького політичного діяча Алексіса де Токвіля (19 століття), що дозволить простежити еволюцію уявлень про народовладдя, свободу, форми правління. Арістотель розділяє інституції на три гілки влади: виконавчу, законодавчу і судову. Демократія – це влада більшості. Підкреслює її переваги, але водночас застерігає від можливих відхилень і зловживань: переродження демократії в охлократію, коли інтереси більшості витісняють принцип справедливості.

Основною засадою демократичного ладу називає *свободу*. «На загальну думку, тільки при цьому ладі всі громадяни користуються свободою, оскільки до неї, як стверджують, прагне всяка демократія. Однією ж з умов свободи є почерговий послух і владування. Справді, засада права при демократії полягає в тому, що рівність у ній здійснюється на підставі кількості, а не достоїнства. І коли розуміти демократичне право саме так, то верховна влада в демократії має зосереджуватися в руках народу. І те, що буде схвалено більшістю, повинне вважатися остаточним рішенням, і воно вважатиметься справедливим. Говорять-бо, що всі громадяни повинні користуватися рівними правами; цим пояснюється й те, що в демократичних державах злидарі мають більше верховної влади в своїх руках, ніж заможні, — адже злидарі становлять більшість, тому й верховну силу має рішення більшості» (1, С.166). *Другою* засадою демократії, на переконання філософа, є можливість «жити кожному за його бажанням... Звідси й виникло прагнення взагалі нікому не коритися; оскільки ж цього досягти неможливо, то принаймні хоча б почергово (владувати й коритися). І в даному випадку це прагнення збігається із засадою свободи, яка, своєю чергою, спирається на засади рівноправності» (1, С.166).

Наведена цитата відображає класичну модель античної прямої демократії, заснованої на широкій участі громадян, рівності й колегіальності прийняття рішень. «Беручи до уваги ці твердження й основні засади демократії, ми повинні визнати притаманними для демократичного устрою такі ознаки: всі посадові особи обираються з усього складу громадян; всі управляють кожним, узятим окремо, і цей останній, коли до нього дійде черга, владує над усіма; органи влади заміщуються за жеребом або всі без винятку, або за винятком тих, котрі вимагають особливих знань і досвіду; заміщення посад не обумовлено або обумовлено зовсім невисоким майновим цензом. Ніхто не може перебувати на одній посаді двічі, за винятком тільки небагатьох посад, пов'язаних з військовими справами; всі органи влади або всі, де це можливо, — короткочасні; судова влада належить усім, і судді обираються з усього складу громадян;

повноваження суддів охоплює усякі справи чи більшість із них, а саме — найважливіші та найістотніші: прийняття звітів від посадових осіб, затвердження і розірвання державних та приватних угод. Народне зібрання являє собою верховну владу в державі; жоден з органів влади таких повноважень не має у жодній справі, чи принаймні має у дуже обмеженому колі справ; найголовніші ж державні справи вирішує зібрання»(1, с.167). Подані положення відображають концепцію демократії. Виокремимо її ключові аспекти.

1. Принцип політичної рівності. Арістотель підкреслює, що всі громадяни беруть участь у здійсненні влади: посадові особи обираються з-поміж усього складу громадян, а управління здійснюється по черзі. Відображена рівність вільних громадян поліса, що запобігає узурпації влади окремими особами.

2. Жереб як механізм справедливості. Заміщення посад за жеребом (за винятком тих, що потребують спеціальних знань) Арістотель вважає демократичною процедурою, оскільки вона мінімізує вплив багатства, знатності або політичного впливу. Засвідчує прагнення до рівності і недопущення концентрації влади в руках еліти.

3. Обмеження майнового цензу та строковість повноважень. Низький або відсутній майновий ценз розширює коло учасників політичного життя. Короткочасність перебування на посаді, заборона повторного її обіймання (за винятком окремих військових функцій) спрямовані на запобігання формування стійких владних груп і корупційних практик.

4. Верховенство народного зібрання. Найважливіші державні справи вирішує народне зібрання, яке постає як верховний орган влади. Інші органи мають обмежені повноваження. Підкреслює домінування колективної волі громади над інституційною владою.

5. Судова влада як форма участі громадян. Судові функції здійснюються громадянами, що розширює сферу їхнього політичного впливу. Суд розглядає найважливіші питання, зокрема контроль за посадовими особами, що є механізмом відповідальності влади перед народом.

Водночас, демократія за Арістотелем – це не ідеальна форма правління, а одна з «правильних» чи «відхилених» форм, залежно від того, чи служить вона загальному благу. «...можна говорити, що необхідні інституції відають таким колом діяльності: релігійною, військовою, фінансовою (надходженнями й видатками), наглядацькою (за міським майданом, самим містом, міським портом та краєм). А ще — судовою, куди входять записи угод, виконання вироків, ув'язнення, далі — контролю, куди відносять звітність, ревізію та перевірку діяльності посадових осіб, і, нарешті, законодавчою — щодо державних справ». Наведений уривок відображає інституційне бачення держави давньогрецьким філософом. Простежується прагнення мислителя систематизувати функції держави, окреслити необхідні сфери публічного управління.

1. Функціональна диференціація влади. Арістотель виділяє окремі напрями діяльності інституцій, як: релігійний, військовий, фінансовий, наглядацький,

судовий, контрольний, законодавчий. Це свідчить про розуміння держави як складної організації, де різні органи виконують спеціалізовані функції. Хоча в античному полісі ще не існувало сучасного принципу поділу влади, тут помітні його передумови – розмежування компетенцій і сфер відповідальності.

2. Єдність сакрального і політичного. Включення релігійної діяльності до кола державних інституцій демонструє зв'язок між політикою і сакральною сферою в античному суспільстві. Поліс виступав не лише політичною, а й морально-релігійною спільнотою, що формувала цінності громадян.

3. Пріоритет безпеки та фінансової стабільності. Окреме виділення військової та фінансової сфер підкреслює важливість оборони й управління ресурсами. Арістотель розуміє, що стійкість держави залежить від належного контролю над доходами й видатками, а також від здатності захищати громаду.

4. Контроль і підзвітність посадових осіб. На думку Арістотеля, демократія неможлива без механізмів відповідальності влади перед громадянами. Контрольна функція є гарантією недопущення зловживань.

5. Законодавча і судова влада як основа державності. Законодавча діяльність стосується загальнодержавних справ і формування правил співжиття. У цьому проявляється розуміння права як основи політичного устрою. А судова охоплює реєстрацію угод, виконання вироків, тобто забезпечує правопорядок.

Арістотель постає як теоретик інституційної держави, який не лише описує демократію як владу більшості, а розглядає її організаційні механізми. Спадщина філософа заклала підґрунтя для подальшого розвитку теорії держави і демократичного суспільства.

В історичному вимірі демократії фігурує ім'я Алексіса де Токвіля (19 століття), якого в англосаксонських країнах називають найбільшим політичним мислителем свого часу. У праці «Про демократію в Америці» він розглядає демократію як зрівняння умов життя. «Демократичним можна вважати суспільство, в якому більше не існує відмінностей між станами і класами, в якому всі індивідууми, що складають колектив, рівні в соціальному плані. Соціальна рівність – це ні в якому разі не інтелектуальна, ні економічна., означає, що немає спадкової відмінності суспільного становища й усі види діяльності, титули, почесні приступні кожному»[2]. У самій ідеї демократії Алексіс де Токвіль заклав соціальну рівність до однакового способу і рівня життя. Французький мислитель вважав, що свобода не може ґрунтуватися на нерівності, вона повинна спиратися на демократичну реальність і бути захищеною інститутами. За взірцем бере Америку.

Складовою свободи вважав відсутність свавілля. «Коли влада здійснюється тільки згідно із законами, люди є в безпеці. Втім, треба остерігатися людей: вони не настільки добродішні, щоб підтримувати абсолютну владу; нікому не слід надавати абсолютної влади. Потрібно, щоб було багато центрів ухвали рішень, політичних і адміністративних органів, які зрівноважують один одного. Ті, хто здійснює владу, були так чи інакше представниками керованих,

їхніми делегатами. Інакше кажучи, треба, щоб народ, наскільки це фізично можливо, керував сам собою»[2].

І Арістотель, і А. де Токвіль в питанні влади народу як основи демократії, вважали розумне правління за законами та відповідальність громадян. У праці «Про демократію в Америці» французький суспільствознавець називає сприятливі умови, за яких американська демократія була ліберальною. Це – «три роди причин:

- випадкова і своєрідна ситуація, в якій опинилося американське суспільство;
- закони;
- звички й звичаї»[2].

Перша причина впливає з географічного простору Америки: відсутності поряд ворожих держав-сусідів, приїзду до країни великої кількості мігрантів. На переконання А. де Токвіля, справжніми причинами свободи є закони, звички і звичаї (друга і третя причини). Він пише: «Якби у світі існували маленькі країни, а про великі не було б і згадки, то людство, без жодного сумніву, стало б щасливішим і вільнішим.

Однак існування великих держав – неминуче. Ця обставина приводить до того, що в світі для забезпечення національного добробуту з'являється такий новий елемент, як сила. Що з того, що народ живе у вільній та заможній державі, якщо йому день від дня загрожує завоювання? Яке значення має те, що на її території працюють промисловість і торгівля, якщо інша держава панує на морях і встановлює свої закони на всіх ринках? Маленькі країни часто-густо вбогі не тому, що вони маленькі, а тому, що вони слабкі. Звідси впливає, що коли не складається якихось особливих обставин, то маленькі народи опиняються приєднаними до великих...»[2].

Щодо релігії, звичок і звичаїв А. де Токвіль наголошує, що Америка поєднала дух свободи з духом релігії. Свобода бачить у релігії охоронницю моралі, а релігія у свободі – вияв людських цінностей.

Якою має бути модель ідеального демократичного суспільства за Алексісом де Токвілем?

1. В демократичному суспільстві переважає рухливість, тобто кожний може піднятися по соціальній драбині;
2. Пристрасть до рівності. (Тут проглядається вплив ідей Монтеस्क'є);
3. Переконаність, що всі професії – почесні. «Всяку професію тут шанують»[2].
4. Демократичне суспільство – це суспільство індивідуалістське; кожний прагне усамітнитися.
5. Демократичне суспільство є централізованим (все планується державою).
6. Повага до закону (революції в суспільствах є насильством над законністю).

Отже, концепція демократії Токвіля є актуальною і сьогодні. Досліджуючи політичну систему Сполучених Штатів, він дійшов висновку, що демократія – це історично неминучий процес. Водночас застерігав від «тиранії більшості», надмірної централізації влади. Токвіль підкреслив особливу роль місцевого самоврядування, громадських об'єднань, релігії, що підтримують свободу і стримують зловживання владою. На його думку, життєздатність демократії залежить не лише від інституцій, а й від моральних засад, активної участі громадян у суспільному житті.

Висновки. Демократія є процесом прийняття важливих для спільноти рішень і ці рішення приймаються більшістю. Демократична взаємодія людей означає: добровільну співпрацю, спільне узгодження правил співпраці, їх дотримання, коригування тощо. Елементи народовладдя були присутні з давніх-давен.

У процесі дослідження нами проаналізовані праці Арістотеля та Алексіса де Токвіля, які жили в різні історичні епохи. У питанні демократії спільним у підходах мислителів було усвідомлення, що якість демократії залежить від багатьох чинників, зокрема: моральних засад, законності, активної участі громадян.

Водночас відмінність у поглядах філософів простежується в історичному контексті, в оцінці перспектив. Якщо Арістотель бачив у демократії одну з можливих форм правління, то Токвіль розглядав її як провідну тенденцію розвитку суспільства.

Існування демократії стало можливим завдяки цінностям, які приймаються усім демократичним суспільством. Саме цінності (ідеї) допомагають формувати суспільні орієнтири, принципи власної поведінки. У статті нами розглянуті цінності: свободи, різноманітності, рівності, участі. Подальші дослідження демократії можуть бути спрямовані на реалії сьогодення, а саме: аналізу конкретного демократичного суспільства та порівняння його з іншим або продовження історичного виміру демократії у спадщині європейських філософів, суспільствознавців.

Література:

1. Арістотель. Політика / Пер.з давньогр. О.Кислюка. К.: Основи. 2005. 234с. <http://litopys.org.ua/aristotle/arist07.htm> (дата звернення: 10.02.2026р.).
2. Арон, Реймон. Етапи розвитку соціологічної думки / Пер.з фр. Г.Філіпчука. К.: Юніверс, 2004. 688с.
3. Декларація принципів толерантності. URL: <https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/337/> (дата звернення: 20.02.2026р.).
4. Onishchenko N.M., Malyuga L.Yu., Bulkat M.S. Democracy: vectors of researches in Ukraine. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство. Випуск N 2, 2025. с.100-105.
5. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні: шлях протягом 30-ти років та ключові аспекти 2021 року : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2021. 112 с.

References:

1. Aristotle (2005). *Polityka* [Politics]. (O. Kysliuk, Trans.). Kyiv: Osnovy. (Original work written in Ancient Greek). Retrieved from <http://litopys.org.ua/aristotle/arist07.htm> [in Ukrainian].
2. Aron, Reimon. (2004). *Etapy rozvytku sotsiologichnoi dumky* [Stages of development of sociological thought]. Kyiv: Yunivers [in Ukrainian].
3. UNESCO (1995). Declaration of Principles on Tolerance. Retrieved from <https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/337/> [in Ukrainian].
4. Onishchenko, N. M., Malyuga, L. Yu., & Bulkat, M. S. (2025). *Democracy: vectors of researches in Ukraine. Analytychno-porivnialne pravo navstvo* [Analytical and Comparative Jurisprudence], Issue 2 [in Ukrainian].
5. National Institute for Strategic Studies (2021). *Stan rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini: shliakh protiahom 30-ty rokiv ta kliuchovi aspekty 2021 roku* [The state of civil society development in Ukraine: The 30-year path and key aspects of 2021]. Kyiv: NISS [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 19.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.03.2026